

Kriminalistična tehnika v Sloveniji

Ciril Žerjav*

Kadar se statistična krivulja, ki za določen prostor in čas prikazuje stanje kriminalnosti, dviguje ali pa pokaže padec uspešnosti odkrivanja storilcev kaznivih dejanj, se navadno postavlja dvojje temeljnih vprašanj:

— kako zaježiti naraščanje odklonskih pojavov (ob hkratnem iskanju njenih vzrokov);

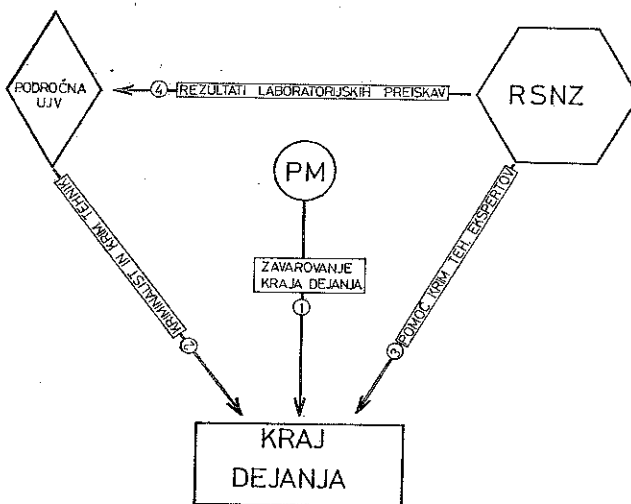
— kako zagotoviti večjo uspešnost organov odkrivanja?

V pričujočem prispevku bo bralec našel poseben odgovor le na drugo vprašanje, in še to komaj zadostno, ker bo opisana le vloga kriminalistične tehnične opreme, ki mora prispevati svoj delež k večji uspešnosti. Pri tem naj pripomnimo, da si varnostni organi tega drugega vprašanja ne postavljajo le takrat, kadar uspešnost pada, temveč tudi sicer, saj dobro organizirani varnostni službi futurologija ni tuja ter se oprijemlje znanega pregovora, da si modrija prej skopljje vodnjak, preden se ga »polasti« žejja. Izhajajoč iz spoznanja sedanosti, poti družbenega razvoja in gibanj ter vseh njenih sestavin je mogoče sklepati na prihodnost in postaviti domneve o tem, kaj bo jutri. In če ta »jutri« ne prinaša v kriminalnosti nič novega, je kljub temu treba storiti kaj, da bi neraziskanih kaznivih dejanj ostajalo čedalje manj.

Prizadevanje za modernejšo operativno kriminalistično-tehnično in laboratorijsko opremo ter osvajanje novih znanstvenih dosežkov, ki se lahko uporabijo v kriminalistični tehnologiji, povzročata tudi prikritost kriminalnih pojavov. Ko postajajo prestopki čedalje bolj prikriti in so njihove oblike čedalje nevarnejše za družbo, je organom odkrivanja treba prav gotovo ob istih metodah dosti več truda, da bi uspehi ostali enaki. Prestopnik želi ostati neznan in zato zapušča na kraju zločina čedalje bolj nečitljivo »vizitko«, ki je s klasičnimi metodami in sredstvi skoraj ne moremo več prebrati. Prestopniki spreminjajo klasični modus operandi z uporabo sodobnih tehničnih pripomočkov, pogosto skušajo prikriti ali lažno prikazati motiv storitve, njihova inteligenčna stopnja je dosti večja, kot je bila nekdanj, prstnih sledi skoraj ne najdemo več ter je organom odkrivanja prav zato oteženo že ugotavljanje motiva in načina storitve, torej zakaj in kako je bilo storjeno kaznivo dejanje. Le nepredvideni položaji, ki jih storilec v svojem načrtu ni predvidel ali ni mogel predvideti, ga

* Ciril Žerjav, pravnik, načelnik oddelka za kriminalistično tehniko, RSNZ, 61000 Ljubljana, Kidričeva 2.

prisilijo, da v naglici spreminja prvotni načrt, stori napake, ki jih na kraju dejanja brez težav spoznavamo. Na žalost se to dogaja le poredkoma in moramo prav zato z boljšo in sodobnejšo kriminalistično tehniko in visoko šolanim kriminalističnim tehničnim kadrom nadomeščati pomanjkanje klasičnih sledov. Prav to stanje je pripeljalo v prakso novoto, da tisti, ki opravljajo ogled kraja dejanja (kriminalist in kriminalistični tehnik uprave javne varnosti ali preiskovalni sodnik) pokličejo na pomoč na kraj dejanja kriminalističnotehničnega izvedenca-biologa, kemika, fizika, ali drugega kriminalističnega tehnologa. Izvedenec na kraju dejanja pojasni in prepozna določeno sled, če tega ne more storiti takoj, pa jo pravilno zavaruje in jo nato v laboratoriju preišče. Spoznanje s krajem dejanja mu bo pri preiskavi v veliko pomoč. To sodelovanje je grafično prikazano na naslednji skici:

Tako so po opravljenem ogledu ugotovitve ogleda dokumentirane

- z zapisnikom o ogledu kraja dejanja,
- z albumom fotografij kraja dejanja,
- z barvnim filmom S 8 mm, ki prikazuje kraj dejanja in potek ogleda,
- z zavarovanimi sledovi,
- z ekspertizo kriminalističnih tehničnih strokovnjakov.

Brez take dokumentacije si v prihodnosti skoraj ne bi mogli predstavljati uspešne raziskave, še posebno, če gre za hud primer storjenega kaznivega dejanja (uboj, posilstvo, požig itd.).

1. Operativna in laboratorijska kriminalistična tehnika

Kriminalistična tehnika se, kot smo videli, v boju zoper kriminalnost čedalje bolj uveljavlja, kot posebna veja kriminalistike. Danes ni le regulator stanja na kraju dejanja, temveč ima dejavno vlogo pri ugotavljanju materialne resnice že v fazi zbiranja obvestil, ki je osnova za prihodnji uspešni kazenski postopek. Znano je, da si kriminalisti po vsem svetu prizadevajo, da bi povečali prepoznavne možnosti posameznih vrst predmetnih dokazov, povečali možnost za odkrivanje nevidnih mikrosledov, izdelali najbolj cenene, najbolj zanesljive in najhitrejše metode ter sredstva za prepoznavanje. Danes se je tehnologija v svetu na široko razmahnila in znane so že številne metode tudi v kriminalistični tehniki. Veliko spoznanj bo prav gotovo potrebno še proučiti in najti njihovo uporabnost za kriminalistično tehnologijo. Nedvomno pa mora opraviti svojo vlogo že tisti kriminalistični tehnični strokovnjak, ki deluje v območni upravi javne varnosti in prvi stopa na kraj hudodelstva. Tudi njemu je potrebna moderna kriminalistična tehnična oprema, da bo nevidno sled lahko izzval ter ji dal vidnost in trajnost. Le ob pravilnem, po pravih stroke opravljenem zavarovanju lahko taka sled pove nekaj več v kriminalističnih tehničnih laboratorijih.

Že pred leti načrtana delitev dela, v kateri je temeljna naloga kriminalističnih tehnikov UJV zavarovanje in utrditev sledov na kraju dejanja, naloga republiških kriminalističnih tehničnih strokovnjakov pa pomoč na kraju dejanja v hudih in zapletenih primerih ter podajanje strokovnih ekspertiz, se je pokazala uspešna. Kriminalistični tehniki na terenu so razbremenjeni in se lahko bolj posvečajo neposrednemu delu pri odkrivanju in raziskovanju kaznivih dejanj, da za izsleditev storilca poiščejo vse možnosti, ki jih daje kraj dejanja. Nekatere UJV sicer še opravljajo preprostejše ekspertize, npr. izzivanje izbrisanih številčk na kovinah in razvidnejše primere iz daktiloskopije ali grafoskopije, to pa jih ne obremenjuje pri njihovi temeljni nalogi na kraju dejanja.

Kaj danes v republiškem kriminalističnem tehničnem oddelku že zmoremo in katere kriminalistične tehnične preiskave so najpogostejše?

a) V fiziki in kemiji opravljamo:

- preiskave raznih snovi na mamila,
- določanje vrste mamil,

- preiskave črnih,
- restavriranje zbranih besedil na papirju,
- preiskave zdravil, vode in drugih snovi ter tekočin glede štrupov,
- ugotavljanje navzočnosti strupa,
- preiskave olj in vnetljivih snovi,
- preiskave spornih in primerjalnih sledi — snovi s pomočjo papirne in tankoplastne kromatografije,
- restavriranje zbranih številčk na kovinah,
- vse prepoznavanje orožja in orodja,
- prepoznavanje umetnih mas in vlaken ter ugotavljanje vrste snovi, ki jih sestavljajo,
- določanje organske in anorganske sestave barv in lakov,
- prepoznavanje zemlje in stekla,
- ugotavljanje sestave zlitin,
- prepoznavanje razstreliva;

b) V biologiji:

- preiskave krvi in človeških izločkov,
- prepoznavanje tekstilnih vlaken človeških las in dlak,
- pregled botaničnih sledov in živalskih dlak,
- preiskave za ugotavljanje navzočnosti sperme in človeških izločkov;

c) V grafoskopiji in daktiloskopiji in fotografiji

opravljamo preiskave in podajamo strokovna mnenja iz zadevnih področij. Daktiloskopija deluje še po klasičnih načelih po osrednji zbirki splošnih in monodaktiloskopskih kartonov storilcev kaznivih dejanj in zbirki sledov s krajev kaznivih dejanj. Grafoskopija dobiva čedalje pomembnejše mesto, na to kažejo čedalje številnejše želje za tovrstne ekspertize.

Tudi klasična fotografija postaja v nekaterih primerih neustrezna in dobiva pomembno mesto v novi obliki — stereofotogrametriji, UV in IR fototehniko, mikro in makrofotografiji ter barvni tehniki.

Udeležba kriminalističnih tehnikov pri ogledih krajev kaznivih dejanj je iz leta v leto večja. V obdobju od 1. decembra 1974 do decembra 1975 so kriminalistični tehniki v SR Sloveniji sodelovali pri 4058 ogledih (v preteklem letu le pri 3710 ogledih). V največ primerih (1428) so iskali sledove na krajih vlomnih tatvin, v 622 primerih so bili na ogledih vlomov v avtomobile, v 335 primerih so iskali sledove pri požigih in požarih, nato sledijo nesreče in druge delovne nezgode ter druga kazniva dejanja.

Pri teh ogledih so kriminalistični tehniki našli:

- v 1644 primerih sledove prstov in dlani,
- v 199 primerih sledove rokavic in nogavic,
- v 89 primerih sledove las, dlak in vlaken,
- v 83 primerih sledove strelnega orožja,
- v 43 primerih sledove barv,
- v 280 primerih nožne sledi,
- v 224 primerih sledove krvi,
- v 305 primerih sledove vlomilskega orodja,
- v 279 primerih sledove pri požigih in požarih,
- v 79 primerih so bili na kraju dejanja najdeni storilčevi predmeti itd.

V preteklem letu so imeli več dela tudi kriminalistično tehnični strokovnjaki — kemiki, fiziki, biologi, elektroinženirji itd., opravili so skupno 1353 kriminalističnih tehničnih ekspertiz.

Kemiki so opravili 234 preiskav, sledov, ki so jih poslali območni organi. 51 preiskav je bilo opravljenih v zvezi z mamili, 21 v zvezi s strupi, 26 za prepoznavanje neznanih snovi, 48 preiskav je bilo opravljenih na podlagi sledov, najdenih pri požigih in požarih, v 6 primerih je bil predmet ekspertize razstrelivo, v 61 primerih so inženirji kemije iskali morebitno navzočnost strupov v hrani itd. Pri tem je zanimiva ugotovitev, da se za izvedensko delo čedalje pogosteje obračajo na kriminalistične tehnične izvedence tudi pravosodni organi in druge ustanove, npr. Inštitut za zoohigieno, razni dispanzerji, zavodi in delovne organizacije.

V fizikalni kemiji in fizikalnih raziskavah je bilo v preteklem letnem obdobju opravljenih 48 preiskav orožja, 37 preiskav ključavnic, 26 preiskav sledov vlomilskega orodja, 25 preiskav žarnic, 19 preiskav barv in lakov; v 17 primerih so bile opravljene preiskave avtomobilskih koles itd.

Čeprav je biologija za kriminalistično rabo v Sloveniji še v povojih, je že v začetku upravičila svoje mesto v oddelku kriminalistične tehnike. Opravljenih je bilo 51 identifikacij krvi, v 53 primerih so bili predmet preiskave lasje in dlake, v 48 primerih so bili opravljene identifikacije živalskih dlak, v 6 primerih je biolog ugotavljal navzočnost sperme, v 105 primerih so bile opravljene preiskave tekstilnih vlaken, v 44 primerih so bile opravljene preiskave botaničnih sledov itd.

Tudi v grafoskopiji (rokopis in tipkopis) je naraslo število opravljenih ekspertiz. V 244 primerih so grafoskopi opravili preiskave rokopisov in

podpisov, v 84 primerih je bil predmet strokovnega mnenja tipkopis. V 19 primerih so izvedenci ugotavljali vsebino zamazanega ali zbrisanega besedila, v 42 primerih je bilo treba ugotavljati morebitno istovrstnost pisalnega traku, pisalnega sredstva, črnila itd. Naj omenimo, da postaja ta veja kriminalistične tehnike s svojimi tehničnimi pomagali čedalje pomembnejša in lahko se pohvalimo, da se na nas obračajo za izvedensko delo tudi pravosodni organi iz drugih republik, vendar jemljemo v preiskavo le tiste primere, pri katerih gre za revizijsko izvedenstvo, t. j., kadar so tiste zadeve že imeli v rokah drugi izvedenci. Prav ko se pravosodni organi obračajo na kriminalistične tehnične strokovnjake za izvedensko delo, nastaja vprašanje o pravilnosti izbire izvedenca; o tem bomo skušali nekaj spregovoriti na koncu tega prispevka.

Tudi daktiloskopija in fotografija sta veliko pripomogli k uspešnejšemu delu. Naj ne omenjamo vseh številnih opravil, prav pa je, če zapišemo, da je bilo v naši daktiloskopski kartoteki opravljenih 635 preverb za ugotovitev identitete, da je bilo v obdobju enega leta za potrebe zbirke klasificiranih in vloženi 13 351 kartonov, da je bilo primerjanih 1644 prstnih sledi s krajev kaznivih dejanj, da je bilo 67 storilcev kaznivih dejanj izsledenih na podlagi teh primerjav, ker so se identični odtisi nahajali v naših zbirkah itd.

2. Bližnja prihodnost

Jutrišnji dan mora biti še uspešnejši. Spektralne analize bomo obogatili s pomočjo laserja, odprli bomo vrata plinski kromatografiji, ki bo pomnožila možnosti preiskav, potem masni spektrometriji in nevtronski aktivacijski analizi ter se tako približali vrhu dosežkov, ki jih kriminalistiki dajeta znanost in tehnika.

S tem bomo ne le povečali število preiskovalnih metod, temveč bo mogoče opraviti tudi nekatere identifikacije in analize takih sledov, ki so do 100-krat manjši kot tisti, ki smo jih bili še zmožni preiskati z dosedanjimi metodami. S plinsko kromatografijo in masnim spektrometrom bo omogočena boljša preiskava sledov najdenih pri požarih in požigih, povečane bodo možnosti za prepoznavanje neznanih snovi itd. Z nevtronsko aktivacijsko analizo bomo predvsem povečali možnost za prepoznavanje las, barv, svinčenih krogel, stekla in sledov, ki nastanejo pri streljanju na rokah.

3. Strokovno mnenje in spornost kriminalističnega tehničnega izvedenskega mnenja

Kriminalistična tehnična veja je s svojimi strokovnjaki usmerjena predvsem v odkrivanje in prepoznavanje sledov storjenega dejanja; to pomeni, da stoji z rama ob rami s kriminalisti in miličniki pri odkrivanju kaznivih dejanj in iskanju njihovih storilcev. Zato je sektor za kriminalistično tehniko Uprave javne varnosti organizacijsko uvrščen v oddelek za zatiranje kriminalitete, v republiškem sekretariatu za notranje zadeve pa je oddelek za kriminalistično tehniko uvrščen v upravo za zatiranje kriminalitete. Opravljanje kriminalističnega raziskovanja in dajanje strokovnih mnenj s tega področja je prva vsakdanja naloga tega oddelka. Še posebno v zadnjem času pa se sodišča pogosto obračajo na ta oddelek za prošnjami za podajanje izvedenskih mnenj v zadevah, ki jih ta sodišča obravnavajo. Gre za številne zasebne tožbe, kjer npr. tožnik zanika prisotnost oporoke ali druge listine in predlaga izvedensko delo. Pogosti so primeri, da sodnik ugodí predlogu tožnika ali toženca in določi za izvedenca oddelek za kriminalistično tehniko RSNZ, da poda izvedensko mnenje, ali je podpis pristen zakaj je npr. nastal požar, zakaj je prišlo do eksplozije plinske jeklenke, ali je sporno pismo žaljive vsebine napisal obtoženec itd. Skratka, gre za take primere, ki jih organ za notranje zadeve v pripravljalnem postopku ni obravnaval (zbiral obvestila, dokazila in podal ovadbo) in nikakor ni sporno, ali strokovnjak oddelka za kriminalistično tehniko lahko nastopa kot izvedenec.

Čedalje pogostejši pa postajajo primeri spornosti glede kriminalističnega tehničnega izvedenca, kadar je organ za notranje zadeve v pripravljalnem postopku odkrival in raziskoval kako kaznivo dejanje ter pristojnemu javnemu tožilstvu podal ovadbo, v preiskavi ali na glavni obravnavi pa je sodnik določil kriminalističnega tehničnega strokovnjaka za izvedenca. Še posebno zagovorniški krogi odpirajo ob tem vprašanje kolizije procesnih določil s tako sodno prakso.

Izvedenca določi s pismeno odločbo organ, pred katerim teče postopek. Če so za kako vrsto izvedenskega dela (glede ponarejanja denarja, glede pisave, z daktiloskopijo ipd.) posebni zavodi ali če jih opravlja posamezen državni organ, se tako delo (zlasti če je bolj zapleteno) zaupa predvsem takemu zavodu oziroma organu (prvi in četrti odstavek 223. člen ZKP).

Najprej je treba omeniti, da ločimo ekspertize oziroma strokovna mnenja od izvedenskih mnenj. Medtem ko prva nimajo narave preiskovalnih dejanj, pa so druga po svoji obliki in vsebini precizirana s procesnimi določili. Podajanje strokovnih mnenj v fazi odkrivanja in raziskovanja kaznivega dejanja do kazenske ovadbe so pogostna in usmerjajo neposrednega operativca k uspešnosti raziskave. Tako kriminalistični strokovnjak opravi preskus in poda strokovno mnenje, da potrdi ali odvrne sum, ali je bankovec ponarejen, ali je v določeni snovi strup ali mamilo, ali je bil iz določenega orožja izstreljen naboj in podobno. Sodobna kriminalistična tehnika uporablja čedalje več znanstvenih metod iz naravoslovja in tehničnih ved ter jih prilagaja svojim potrebam. Zato si že v fazi odkrivanja ne moremo misliti uspešnega dela brez sodelovanja strokovnjakov — kriminalističnih tehničnih ekspertov. V takih primerih ne gre za izvedensko delo, temveč le za strokovno pomoč pri odkrivanju kaznivih dejanj.

Kadar govorimo o izvedenstvu, govorimo o procesnem opravilu, ki je v absolutni domeni preiskovalnega ali obravnavajočega sodnika (izjema 2. ods. 143. člena ZKP). Uspeh izvedenstva je v konkretnem primeru vsekakor odvisen od izbire izvedenca. Izvedenec mora biti pri svojem delu, pa tudi v končni fazi, ko podaja mnenje, predvsem neodvisen. Tudi funkcionalno ne sme biti vezan, saj bi to lahko vplivalo na njegovo mnenje. Pomembna je tudi njegova strokovnost, akumulirana v trajanju prakse, izobrazbi in izkušenosti ter poznanju kazenskega prava in kriminalistike. Pri odločitvi o izbiri izvedenca oziroma ali se bo izvedensko delo zaupalo posamezniku, strokovnemu zavodu ali državnemu organu, je nujno upoštevati predvsem to kaj je predmet izvedenstva in kakšne kazensko procesne posledice lahko nastanejo zaradi določene izbire izvedenca.

Najpogosteje nastajata dva kritična položaja:

1. kriminalistični tehnični strokovnjak (fizik, biolog, kemik itd.) deluje že pri odkrivanju kaznivega dejanja in nastaja vprašanje, ali tak strokovnjak lahko v isti zadevi nastopa kasneje tudi kot izvedenec.

2. Kriminalistični tehnični strokovnjak ne sodeluje pri odkrivanju kaznivega dejanja, temveč kaznivo dejanje odkrivajo drugi organi notranjih zadev; zato se pri tem zastavlja vprašanje, ali kriminalistični tehnični strokovnjak lahko nastopa v taki zadevi kot izvedenec, ker je pri odkrivanju v pripravljalnem postopku deloval

organ za notranje zadeve, v katerega organizacijo spada tudi kriminalistično tehnični strokovnjak.

Prav gotovo bi se preiskovalni ali obravnavajoči sodnik moral izogibati primerov, da bi za izvedence imenovala kriminalistične tehnične strokovnjake, kadar je tak strokovnjak v smislu 140. člena ZKP že deloval v isti zadevi v pripravljalnem postopku ter je v tej fazi že podajal svoje strokovno mnenje, čeprav le z nasveti. Tak kriminalistični tehnični strokovnjak je lahko v fazi kazenskega postopka zaslišan le kot priča, da npr. pojasni kaj je v fazi odkrivanja kaznivega dejanja odkril, do katerih spoznanj je prišel, ne more in ne sme pa biti v isti zadevi določen za izvedenca. Če bi takega strokovnjaka sodnik imenoval za izvedenca, bi bilo to isto, kot da bi za izvedenca v isti zadevi imenoval kriminalista, ki je odkrival kaznivo dejanje in zbiral podatke ter podal ovadbo javnemu tožilstvu.

Kadar gre za primere, podane v 2. točki, ko kriminalistični tehnični strokovnjak ni neposredno sodeloval pri odkrivanju kaznivega dejanja in zbiranju dokazil za prihodnji kazenski

postopek, temveč so to opravljali njegovi sodelavci kriminalisti, pa bi moral preiskovalni ali obravnavajoči sodnik, preden se odloči, ali naj za izvedenca imenuje kriminalističnega tehničnega strokovnjaka presoditi, ali ne gre morda za tako izvedensko delo, ki ga lahko opravi kdo drug, da ne bi prihajalo do dvomov glede izvedenčeve odvisnosti vplivov na njegovo mnenje in skratka dvomov o spoštovanju kazenskoprocesnih določil.

Prav to vprašanje puščamo še odprto, da bi morda strokovnjaki za kazensko procesno pravo povedali svoje mnenje in morebitne dvome glede pravilnosti tega razmišljanja.

VIRI

1. Djosić Miodrag: **Kriminalistična taktika**, Beograd 1975, 279 s.
2. Osterburg W. James: **The Crime Laboratory**, London 1967, 329 s.
3. Pečar Janez: **Futurologija in obravnavanje kriminalnosti**. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 21/1970, 4, s. 253—264.

UDC 343.977.3

Scientific Crime Laboratories in Slovenia

Žerjav Ciril, Lawyer, Head of the Scientific Crime Laboratory, Republic Secretariat for Internal Affairs of the SR of Slovenia, Ljubljana

The crime upswing and the generally more refined modus operandi and/or less than high detection and clearing rate result usually in a tendency towards a better and more up to date police techniques.

Slovenia's police laboratories are doing all in their powers to keep up to date in every respect while ingesting at the same time new scientific discoveries. Demanding chemical, biological, physic, graphoscopic and other kinds of research are performed successfully. In future, laser, gas-chromatography devices, mass spectrometer, neutron activation analysis, etc. are to be introduced and we expect these techniques to represent a considerable impro-

vement, especially since all this is coupled with the advantage of having a carefully selected young staff. Police crime experts work as court experts. The expert, however, given the humane and democratic criminal procedure, cannot be the same as the person, who worked on the case in the preliminary phase, i. e. before the official procedure has been introduced at all and after that in the investigating phase upon the nomination of the investigating judge. The valid procedural principles disallow this identity of the investigatory and the expert function, because of the possible influences on the expert opinion and because of the doubts that might arise in connection with the expert's independence.